

Шумило Т. С.

Сумський державний університет

Швачко С. О.

Сумський державний університет

ОКАЗІОНАЛЬНІ НОВОТВОРИ ЯК СПОСІБ ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ РОМАНТИЧНОЇ ПРОЗИ (на матеріалі романів Ніколаса Спаркса та Джорджо Мойєс)

Статтю присвячено дослідженню індивідуально–авторських неологізмів як способу перекладу сучасної англomовної романтичної прози. Матеріалом слугують романи «Найкраще в мені» Ніколаса Спаркса та «До зустрічі з тобою», «Дівчина, яку ти покинув» Джорджо Мойєс. Метою статті є аналіз способів передачі значення лексем за допомогою утворення okazіоналізмів, які полягають у застосуванні традиційних словотвірних моделей або використання перекладацьких трансформацій. Методи дослідження: метод систематизації й лінгвістичного спостереження – для визначення особливостей перекладу егологізмів; метод структурного аналізу – для визначення контексту та встановлення адекватності перекладу; описовий метод – для інтерпретації значення авторських неологізмів; метод контекстуально–семантичного аналізу – для визначення контексту вживання okazіоналізмів. Актуальність роботи зумовлена недостатнім вивченням функціонування в мові okazіональної лексики, принципів її утворення та відсутністю через належність okazіоналізмів до лакунарних одиниць (словотвірна похідність, контекстуальна залежність та експресивність) загальноприйнятих способів точної передачі при перекладі значень таких новотворів. Інтерпретацію індивідуально–авторських неологізмів, для яких характерними є функціональна одноразовість і ненормативність, неможливо здійснити, не проаналізувавши перекладні відповідники цільовою мовою. Завдяки нашому дослідженню можна прослідкувати, наскільки okazіоналізми сприяють багатоманітності перекладу художнього твору та запобігають шаблонному сприйняттю тексту. Підсумовуючи, варто зазначити, що okazіональні новотвори не закріплені в словниковому складі мови, а тому перекладачеві завжди потрібно приділяти їм особливу увагу й серед безлічі способів перекладу обирати такі прийоми, які найкраще передаватимуть семантичний аспект й інтенції автора.

Ключові слова: okazіоналізм, егологізм, способи перекладу, незузальний відповідник, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Діахронія мови дає поштовх появи нових лексичних одиниць. Деякі з них відразу стають невід’ємною частиною словникового складу мови, а іншим потрібен час, щоб увійти в ужиток.

З–поміж усіх слів вирізняються лексеми, утворені автором певного літературного твору, які, незважаючи наплин часу, зберігають свою новизну, їхнє значення розкривається лише в конкретному контексті вживання, і такий феномен мови як okazіоналізм викликає найбільше труднощів при перекладі на різні мови світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у теорію okazіонального словотворення зробили Н. Фельдман, В. Виноградов, Н. Бабенко, О. Габінська, О. Земська, М. Калніязов, О. Ликов, В. Лопатін, Е. Ханпіра, О. Турчак,

А. Брагіна, Н. Котелова, О. Чиркова, Г. Вокальчук, В. Герман, Ж. Колоїз, Л. Павленко, О. Стишов, В. Чабаненко та ін. Нині можна досліджувати склад okazіоналізмів, їхні особливості, специфіку використання, а також межі okazіональності.

Метою статті є аналіз варіантів перекладу синтагм, які неможливо відтворити за допомогою словникових еквівалентів.

Виклад основного матеріалу. Мова представляє навколишню дійсність. Вона є безпосереднім результатом формування та укріплення мовної системи, де у референтів є своє специфічне відображення. Зокрема, воно полягає у створенні нових понять, щоб якомога повніше описувати нові явища у світі [2, с. 185]

На сучасному етапі розвитку мовознавства увага дослідників зосереджена на джерелах попо-

внення та розширення словникового складу будь-якої мови, серед яких чільне місце посідають словотвір, розвиток значень наявних слів і запозичення [9, с. 41].

Для досягнення еквівалентності оригіналу та перекладу за відсутності повних відповідників, перекладачеві необхідно вміло застосувати трансформації – перетворення, які здійснюються при переході від оригінального тексту до перекладного [3, с. 25].

Оказіоналізм – незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми й існує лише в певному контексті, в якому воно виникло. Оказіоналізми зіставляються зі словами узуальними, від неологізмів відрізняються тим, що зберігають свою новизну незалежно від реального часу їх утворення [6, с. 451–452].

Оказіональні слова – це певне порушення граматичних, словотвірних, семантичних норм, але це порушення зумовлене не незнанням літературних норм чи невмінням ними користуватися, воно має цілеспрямований характер [8, с. 21].

Значення оказіоналізму визначається не тільки змістом його внутрішньої форми, але і залежить від контексту. Можна сказати, що значення індивідуально-авторських неологізмів формує їх внутрішня форма і контекст [1, с. 127]. Тому для інтерпретації оказіоналізмів визначальними є ситуація, контекст, наявність в контексті слів із загальними семантичними елементами, а також поширеність словотвірної моделі. Контекст функціонує як фільтр і зменшує кількість можливих інтерпретацій оказіоналізмів. Саме тому кожне оказіональне утворення слід розглядати виключно у контексті.

Аналізуючи романи «Найкраще в мені» Ніколаса Спаркса та «До зустрічі з тобою», «Дівчина, яку ти покинув» Джорджо Мойєс, ми з'ясували, що оказіоналізми у мові перекладу виникають завдяки таким перекладацьким трансформаціям, як:

- утворення нової лексичної одиниці;
- афіксація;
- використання неuzuального відповідника для загальноновживаного слова;
- калькування;
- модуляція;
- прийом додавання;
- смисловий розвиток;
- контекстуальна заміна;
- експлікація.

Лексема «поземкувати», продемонстрована у прикладі, належить до егологізмів, адже з при-

тамною новизною вживається лише в перекладі Ольги Любарської.

*Dawson ran on the packed sand near the water's edge, halfheartedly chasing the terns as they **darted in and out of the waves*** [12, p. 126].

*Довсон біг злежаним піщаним берегом уздовж води, мляво наздоганяючи крижків, що **поземкували над хвиляли*** [7, с. 65].

До категорії авторських неологізмів можна віднести й слово «звочілий», враховуючи малопродуктивність словотвірної моделі, за якою воно утворено, а також виняткові випадки функціонування в мовленні, завдяки чому зберігається його новизна:

*Thomas watched me with big, round eyes, and silently handed me half a **soggy** biscuit* [10, p. 18].

*Томас дивився на мене великими круглими очима й мовчки простягнув мені половинку **звочілого** печива* [5, с. 17].

Яскравим прикладом утворення власної назви при перекладі – вимушеного кроку через відсутність традиційного відповідника до первинно вигаданої назви пісні слугує уривок роману, поданий нижче.

*'He used to sing me **the "Molahonkey Song"**.'*

'The what?'

'The "Molahonkey Song". I used to think everyone knew it [10, p. 92].'

– Він співав мені **пісню про Мавпокрай**.

– Що?

– **Пісню про Мавпокрай**. Раніше я думала, що всі її знають [5, с. 88].

Для вільного словосполучення, яке виконує синтаксичну роль означення, характерною є індивідуально-авторська своєрідність, а отже досягти еквівалентності й адекватності перекладу за допомогою повного відповідника чи дослівної передачі змісту, при цьому зберігши структуру, неможливо.

*The place had never been much more than a shack even when Dawson had been around, and there had always been a **half-finished-and-in-need-of-repair** appearance to the exterior* [12, p. 42].

*Навіть коли Довсон жив тут, дім Така виглядав розвалохою. Таким він був і тепер: тут і там видніли **недоробки й недогляди*** [7, с. 22].

Загальноприйняті способи словотвору спричиняють появу авторських неологізмів. Наприклад, за допомогою префіксального способу від словотвірної основи тузінь, значення якої можна віднайти в тлумачних словниках, утворився оказіоналізм «півтузінь» за аналогією позначення половини в англійській мові:

But in those dark months when Bea was sick, two or three beers a night gradually became a six-pack; after she died, it became a twelve-pack [12, p. 27].

Та у ті темні місяці, коли Беа хворіла, два–три пива поступово переросли в **півтузінь**. Коли дівчинка померла – у **повний тузінь** [7, с. 14].

Інколи при перекладі для загальноновживаних слів добирають неузвально відповідники для надання цільовому тексту стилістичного забарвлення, зокрема для досягнення експресивності мовлення.

"I always got fresh steaks, too. Have 'em delivered from the butcher every Monday. Bottom shelf of the icebox. Grill's out back" [12, p. 32].

– А ще в мене завше є свіжі стейки. Щопонеділка мені їх різник привозить. Там-от, на верхній полиці в льодовику. А гриль на задньому дворі [7, с. 17].

Передачу при перекладі ономапоетичного слова демонструє речення, у якому звук невдоволення, легкого роздратування передається дієсловом, що набуває у цьому контексті іншого, несловникового значення:

*He could occasionally be persuaded into an action thriller, even an epic romance, but drew the line at romantic comedies. If I dared to rent one, he would spend the entire 120 minutes **letting out little pffts of derision**, or pointing out the great clichés in the plot, until it was no fun for me at all* [10, p. 232].

Його можна було переконати подивитись бойовики чи навіть кінопопеї, але не романтичну комедію. Якщо я таки ризикувала й брала її в прокаті, усі 120 хвилин він **глузливо фуркав** або вказував на всі кліше в сюжеті, поки мені не ставало зовсім не до сміху [5, с. 221].

Вживання у перекладі конотативного значення слова створює експресивність висловлювання, надає дії описового відтінку.

My mind raced, fear that my brother might speak out making me stupid [11, p. 13].

Мій розум лихоманило. Думка, що мій брат може проговоритися, геть відібрала в мене здоровий глузд [4, с. 8].

Прийом калькування, який перекладачка вживає для точного відтворення оригінального речення, спричинив утворення okazionalizmu «лійкий». У тлумачному словнику української мови такої лексеми немає, однак у контексті її значення досить легко інтерпретувати:

*Sometimes, when the sunlight slanted through the canopy, bathing Tuck's yard in a **liquid, late summer haze**, she could almost sense Dawson's presence beside her and she was reminded again that Tuck had been anything but crazy* [12, p. 33].

Іноді, коли сонце сідало і його скісні промені, пробиваючись крізь тент, затоплювали двір **лійкими пізно-літніми сутінками**, вона майже відчувала присутність Довсона біля себе і тому розуміла, що Так був далекий від божевілля [7, с. 18].

Переклад, заснований на використанні лексико-семантичних заміни, як-от модуляції, за якої встановлюються синонімічні відношення на основі певної семи в межах одного семантичного поля, вирізняється образністю мовлення частково завдяки стилістичним фігурам.

*Ted moved cautiously, knowing that rushing in would be foolish. He suddenly wished he'd brought Abee along. Would have been good to have Abee **close in from another direction*** [12, p. 115].

Тед рухався обережно, він розумів, що набігати різко було нерозумно. Раптом він пошкодував, що не взяв з собою Ейбі. З Ейбі було б зручніше – **взяли б Довсона в обценьки** [7, с. 60].

Один з основних різновидів граматичних трансформацій – прийом додавання допускає вживання в перекладі слів, які не мають відповідників у джерельному тексті. Для того, щоб точно передати оригінальну думку, дотриматися мовних норм й за потреби надати певне пояснення, доцільно застосувати саме таку трансформацію:

*Kudzu and Spanish moss **obscured the world less than a few feet away*** [12, p. 116].

Кудзу й іспанський мох **затуляли собою усе, обмежуючи світ до кількох футів живої келії** [7, с. 61].

Внаслідок додавання до повного відповідника короткого пояснення реципієнт краще розуміє мовленнєву ситуацію, а думка, висловлена автором, при передачі засобами мови перекладу виглядає завершеною:

*I turned on to my side and **blinked*** [11, p. 12].

Я перевернулася на бік і **моргнула зі сну** [4, с. 5].

Смисловий розвиток полягає у заміні словникового відповідника контекстуальним, який логічно пов'язаний з ним. Наступний приклад ілюструє переклад фразового дієслова словосполученням з додаванням нових слів.

*He hadn't understood her insistence on attending the funeral, and **looking back**, she supposed he had a point* [10, p. 24].

Він не розумів, чому вона так прагне побувати на похороні, і зараз, **ретроспективно переглядаючи свої аргументи**, вона розуміла його здивування [7, с. 12].

Різновидом смислового розвитку є прийом цілісного перетворення, за якого контекстуальний

відповідник добирають не до окремих лексем джерельного тексту, а цілісно. Таким чином, спільні морфологічні риси одиниць перекладу майже не простежуються. Застосовувати таку трансформацію можна багатьма способами: передавати зміст оригіналу нейтрально чи образно або ж вдаватися до ідіоматичної заміни синтагм, про що свідчить наведений нижче приклад.

Abee Cole's stomach felt like someone was branding it, and the fever had yet to break, making him think that he should probably ask the doctor about his wound the next time he came into the room to check on Ted [12, p. 123].

Живім в Ейбі Коула болів так, наче там чорти смолу варили, та ще й лихоманка наближалася. Це так лякало його, що він ладен був уже просити лікаря подивитися й на його рану теж, коли той наступного разу прийде до Теда [7, с. 64].

Наступний уривок роману може послугувати прикладом застосування під час перекладу контекстуальної заміни, внаслідок якої добирають несловниковий відповідник, зважаючи на контекстуальне значення слова та екстралінгвістичну ситуацію, тобто фрагмент реального світу, який оточує мовця й уточнює значення повідомлення.

He pictured the times they went swimming in the Neuse that first summer; their bodies slick as they brushed up against each other; or how she used to perch on the bench while he worked on his car in Tuck's garage, arms wrapped around her drawn-up knees, making him think that he wanted nothing more than to see her sitting just like that forever [12, p. 19].

Він пригадував, як того першого спільного літа вони купалися у Ньюс і якими гладенькими були на доторк їхні тіла, коли вони зачіпали одне одного, або як вона нишкла на верстаті, поки він чаклував у Таковому гаражі над своїм фаст-беком, – як вона обіймала свої коліна, а він тільки й думав про те, що ладен був вічність дивитися на неї, коли вона отак сиділа [7, с. 10].

Експлікація також належить до оказіональних способів перекладу. Сталі вирази, зокрема, доречно перекладати описово, якщо прями відпо-

відники не відповідають традиціям цільової мови або не розкривають значення у певних випадках вживання.

Deep down, both of them knew it was simply a continuation of the same argument they'd been having for most of the past ten years, and it had proceeded in the typical fashion [12, p. 24].

Десь глибоко всередині них обох заховалося розуміння того, що усе це просто продовження суперечки, яка тривала протягом останніх десяти років, і тому цей раунд почався, відбувся і завершився так само, як і попередні [7, с. 12].

Поданий нижче приклад демонструє описовий переклад активної лексеми в англійській мові. Шляхом застосування такої трансформації визначальний задум авторки передається без спотворення змісту.

The painting did look subversive, its colours too bright in the faded little bar, the glowing girl wilful in her confidence [11, p. 32].

Картина дійсно кидала виклик традиціям. Її кольори були занадто яскраві для цього бару, а дівчина на ній сяjala, така непокірлива у своїй впевненості [4, с. 39].

Висновки. Отже, індивідуально–авторські новотвори надають цільовому тексту експресивного забарвлення, створюють незвичні образи в певній ситуації та через новизну спонукають читача розмірковувати над значенням незнайомих слів. Дуже часто подібні вимушені перекладацькі рішення неможливо відтворити поза певним контекстом. У романах, які ми дослідили, перекладачі здебільшого застосовують такі перекладацькі прийоми, як: калькування, модуляція, контекстуальна заміна, смисловий розвиток, експлікація, до того ж вдаються до створення нових одиниць мови. Таке майстерне вміння добирати доречні відповідники сприяє формуванню неповторного стилю перекладача. Перспективність подальших досліджень у цьому напрямку полягає у виокремленні принципів досягнення еквівалентності й адекватності перекладу, а також вивченні особливостей вживання оказіоналізмів у різножанрових текстах.

Список літератури:

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 240 с.
2. Кобякова І. К. Соціолінгвістичні витоки мовотворчої функції. *Вісник Сумського державного університету. Сер. Філологічні науки*. 2006. Вип. 3(87). С. 183–188.
3. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
4. Мойєс Дж. Дівчина, яку ти покинув: роман; пер. з англ. Д. Петрушенко. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 400 с.

5. Мойєс Дж. До зустрічі з тобою: роман; пер. з англ. Н. Хаєцької. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 375 с.
6. Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. С. 451–452.
7. Спарк Н. Найкраще в мені: роман; пер. з англ. О. Любарської. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 150 с.
8. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровський національний ун-т. Кафедра української мови. Дніпро, 2004. 256 с.
9. Швачко С. О. Модуси сучасного перекладознавства : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2021. 149 с.
10. Moyes J. (2012) *Me Before You: A Novel*. Penguin Books. 402 p.
11. Moyes J. (2014) *The Girl You Left Behind: A Novel*. Penguin Books. 274 p.
12. Sparks N. (2011) *The Best of Me: A Novel*. Grand Central Publishing. 262 p.

Shumylo T. S., Shvachko S. O. OCCASIONALISMS AS A WAY OF TRANSLATING CONTEMPORARY ENGLISH ROMANCE NOVELS (based on the novels by Nicholas Sparks and Jojo Moyes)

*The article deals with the study of individual author's neologisms as a way of translating contemporary English romance novels. The sources of illustrative material are the novels *The Best of Me* by Nicholas Sparks and *Me Before You*, *The Girl You Left Behind* by Jojo Moyes. The aim of the article is the analysis of methods to convey the meaning of lexemes by means of forming occasionalisms, comprising the application of common models for word formation or the usage of translation transformations. The research methods: the method of systematization and linguistic observation serves to identify the peculiarities of translating egologisms; the method of structural analysis is used for determining the context and establishing the adequacy of translation; the descriptive method is necessary for interpreting the meaning of the author's neologisms; the method of contextual and semantic analysis serves to determine the context of the use of occasionalisms. The relevance of research is conditioned by the insufficient study of occasional lexis functioning in the language, principles of its formation and by the absence of generally accepted methods of accurate conveying the meaning of such neologisms in the course of translation due to their features of lacunar units (derivative nature, contextual dependence, and inherent expressiveness). The interpretation of individual author's neologisms, which are characterized by the validity for one occasion only and non-normativity, is impossible without the analysis of the target language translation equivalents. Thanks to our research, one can trace the extent to which occasionalisms contribute to the diversity of translation and prevent stereotyped perception of the text. To sum up, we find it worth noting that occasionalisms are not fixed language units, which is why a translator should always pay significant attention to them and choose among the various translation methods those techniques that perfectly convey the semantic aspect and the author's intentions.*

Key words: occasionalism, egologism, ways of translation, unusual equivalent, translation transformations.